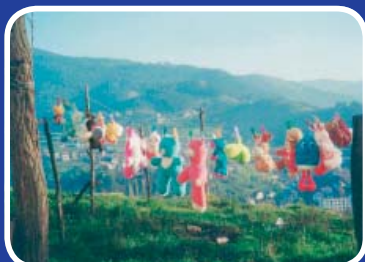

BATINA NIJE IZ RAJA IZAŠLA!

Siniša Subotić
Strahinja Dimitrijević
Ivan Knežević

Здраво да сте
Hi Neighbour

U monografiji: "Otvoreno polje razvoja - Psihosocijalni rad sa djecom i mladima"

Urednik: Strahinja Dimitrijević

Banja Luka, 2016. godina

BATINA NIJE IZ RAJA IZAŠLA!

Siniša Subotić

Strahinja Dimitrijević

Ivan Knežević

Sažetak

Fizičko kažnjavanje je široko rasprostranjen i kulturološki duboko ukorijenjen način vaspitavanja djece. Iako u naučnoj/akademskoj zajednici postoji debata u vezi s opravdanošću i štetnošću ove disciplinske mjere, danas znamo dovoljno da bismo mogli da zaključimo da je fizičko kažnjavanje djece samo još jedan oblik nasilja nad djecom i da ne postoji niti jedan argument, empirijski ili logički, koji bi opravdao njegovu upotrebu. U skladu s tim, profesionalci treba da savjetuju roditelje da ne koriste fizičku kaznu i pomognu da pronađu i usvoje nenasilne vaspitne strategije, a društvo treba da postigne konsenzus o nultoj stopi tolerancije i za ovaj vid nasilja. Ovo je potrebno učiniti kako bi se prekinuo intergeneracijski krug nasilja, što je preduslov za smanjenje drugih vidova nasilja nad djecom.

Ključne riječi: fizičko kažnjavanje djece, nasilje nad djecom, intergeneracijski krug nasilja

Uvod

Jedna od strateških orijentacija „Zdravo da ste“ bila je i ostala prevencija i sprečavanje nasilja nad djecom. Na problem različitih oblika nasilja nad djecom ukazivano je u istraživanjima „Zdravo da ste“ o stanju prava djeteta u Republici Srpskoj (Zdravo da ste [ZDS], 2005, 2009) i Bosni i Hercegovini (Bajramović & Stančić, 2014; ZDS, 2010, 2012; ZDS & Naša djeca [NDS], 2006, 2007, 2008, 2012). Osim toga, u okviru „Zdravo da ste“ razvijen je poseban program, zasnovan na vršnjačkoj edukaciji, za prevenciju nasilja među djecom u školama (Zečević, 2010), čija je ekonomska isplativost utvrđena *analizom troškova i koristi /cost-benefit analysis/* (Marijana Žiravac Mladenović, 2010). Međutim, za razliku od drugih vidova zlostavljanja i zanemarivanja djece, kao što su npr. seksualno zlostavljanje, izgladnjivanje, prisilni rad, sakaćenje i sl., koja su univerzalno prepoznata kao nešto što zaslužuje najoštriju

osudu, fizičko kažnjavanje djece, u svijesti mnogih ljudi, predstavlja svojevrsan izuzetak od kritike ili, čak, nešto što se doživljavao kao „roditeljska dužnost, ako žele dobro svojoj djeci“. Upravo zbog toga je potrebno pokazati da ne postoje činjenice koje opravdavaju upotrebu fizičke kazne i da je fizičko kažnjavanje djece samo još jedan od oblika nasilja nad djecom.

Straus, Douglas i Medeiros (2013), fokusirajući se na nalaze iz SAD-a, navode kako „tjelesno kažnjavanje postaje učestalije od uzrasta odojčeta, pa do druge godine, ostaje na 90% ili iznad između treće i pete godine i stabilno se umanjuje između šeste i sedamnaeste godine“ (p. 27). Lansford i saradnici (2010), na osnovu analize vaspitne prakse u devet zemalja, iznose podatke da je, u prosjeku, 54% djevojčica i 58% dječaka uzrasta od sedam do deset godina doživjelo blaže, a 13% djevojčica i 14% dječaka teže fizičko kažnjavanje tokom prethodnog mjeseca. Rezultati analize disciplinske prakse u 33 zemlje (UNICEF, 2010) pokazuju da iako, u prosjeku, samo ispod četvrtine majki/primarnih skrbnika smatra da je fizičko kažnjavanje djece nužno, oko polovine djece ipak doživljava fizičko kažnjavanje, pri čemu 17% trpi najekstremnije vidove fizičke kazne. Vrlo rijetki lokalni nalazi pokazuju npr. da približno između 12% i 15.5% djece u Republici Srpskoj smatra da je fizičko kažnjavanje veoma, a između 46.5 i 48% djelimično prisutno u porodicama (Stančić, 2005; ZDS, 2009). Slično, podaci na nivou BiH ukazuju da se u 43% domaćinstava primjenjuju nasilne vaspitne metode /fizičko kažnjavanje i/ili psihološko nasilje/ (UNICEF, 2010).

Zabrinjavajuće je to što rezultati prvog istraživanja u kojem je vršena direktna opservacija interakcije majki i djece u višednevnom vremenskom periodu pokazuju da je frekvencija fizičkog kažnjavanja radikalno veća u odnosu na tipično navođene brojke, koje se dobijaju samoizvještajima (Holden, Williamson, & Holland, 2014). Naime, grupa majki ($N=33$), pripadnica američkog srednjeg staleža, u okviru istraživanja koje je imalo za cilj da istraži roditeljsku galamu, pristala je da određeni vremenski period nosi narukvice s ugrađenim mikrofonima, kako bi se snimila njihova svakodnevna interakcija s djecom. Odmah na početku istraživanja utvrđeno je da je fizičko kažnjavanje djece mnogo prevalentnija praksa nego što se do tada vjerovalo ili očekivalo. Ispostavilo se da je medijana (središnja vrijednost) fizičkog kažnjavanja djece bila 18 puta sedmično. Komparacije radi, često navođen podatak jeste da američki roditelji svoje dvogodišnjake kažnjavaju u prosjeku 18 puta u godini dana (Straus & Stewart, 1999). Međutim, ekstrapolacija nalaza iz istraživanja Holdena i saradnika (2014) ukazuje na čak 52 puta veću zabilježenu frekvenciju fizičkog kažnjavanja u odnosu na ovu, tipično navođenu! Čak ni unutar samog istraživanja Holdena i saradnika (2014) nije postojala odgovarajuća podudarnost između zaista utvrđene frekvencije fizičkog kažnjavanja i onog što su majke navele u upitničkoj formi. Ovakvi nalazi, u izvjesnoj mjeri, dovode u pitanje rezultate praktično svih istraživanja na temu fizičkog kažnjavanja djece i razumijevanje ishoda koji iz njih proizlaze. Ovo ne znači da su prethodna istraživanja nevalidna i da ih

samo jedno (preliminarno) istraživanje obara, ali ukazuje na mogućnost velikog potcjenjivanja frekvencije fizičkog kažnjavanja u uobičajenim istraživačkim nacrtima, kao i na potencijalnu kontaminiranost te frekvencije stilovima odgovaranja i socijalno poželjnim odgovorima. Ako je ovo tačno, umanjene veličine korelacija fizičkog kažnjavanja s neželjenim ishodima čini se vrlo mogućim i nije nerealno pretpostaviti da bi objektivnije mjerenje varijabli koje se odnose na učestalost (i/ili intenzitet) fizičkog kažnjavanja dovelo do snažnijih korelacija sa širokim spektrom negativnih ishoda.

Šta nam nalazi naučnih istraživanja govore o štetnosti fizičkog kažnjavanja djece?

Efekte zlostavljanja djece dobro su opisani u literaturi i uključuju čitav spektar potencijalnih kratkoročnih i dugoročnih zdravstvenih, bihejvioralnih, psihološko-emocionalnih, socijalnih, ekonomskih i drugih negativnih ishoda po žrtve zlostavljanja i društvo u cjelini, uz veliki broj direktnih i indirektnih troškova koji iz tog proizlaze (npr., Amado, Arce, & Herraiz, 2015; Bajramović & Stančić, 2014; Benuto & O'Donohue, 2015; CDC, 2014, 2016; Child Welfare Information Gateway, 2013; Maxfield & Widom, 2001; Johnson et al., 2006; LeSure-Lester, 2000; Lewis, McElroy, Harlaar, & Runyan, 2016). Ipak, s obzirom na raširenost i kontraverznost fizičkog kažnjavanja djece, u naučnoj/akademskoj zajednici postoji podjela i aktivna debata kada je riječ o interpretaciji podataka koji se odnose na opravdanost i moguću štetnost ovog disciplinskog modaliteta (za tipičan primjer debate vidjeti npr., Baumrind, Larzelere, & Cowan, 2002; Gershoff, 2002b). Apriorni stavovi istraživača o ovoj temi direktno ili indirektno utiču na korištene istraživačke metode i same nalaze, zbog čega prilikom razmatranja dostupne literature na ovu temu treba biti pojačano obazriv i skeptičan. Zato je, u ovom pregledu istraživačkih nalaza, fokus na rezultatima meta-analiza. Meta-analitičke studije podrazumijevaju agregiranje velikog broja ranijih istraživanja (tj. vrši se sprovođenje „analiza nad analizama“), u svrhu izvođenja mnogo pouzdanijih zaključaka nego što je to moguće učiniti na osnovu pojedinačnih istraživanja. Iako ni meta-analize nisu imune na efekte subjektivnih stavova svojih autora, ipak su najpouzdaniji izvor informacija kojim trenutno raspolazemo.

Najcitiranija meta-analiza na temu fizičkog kažnjavanja djece, koju je izvršila Gershoff (2002a), zasnovana je na rezultatima 88 istraživanja i pokazuje da je fizičko kažnjavanje djece u stabilnoj vezi s povećanom agresivnošću, većom šansom da dijete postane žrtva fizičkog zlostavljanja, izrazitijim delinkventnim i antisocijalnim ponašanjima, nižim nivoima moralne internalizacije, višim nivoima emocionalnih, tj. problema s mentalnim zdravljem i višim stepenom narušenosti kvaliteta veze između roditelja i djece. Sve ove veze opažene su na dječijem uzrastu. Na odraslom uzrastu, fizičko kažnjavanje u dječijoj dobi je takođe u vezi s višim nivoima agresivnosti, problemima s mentalnim zdravljem, te većom šansom da se zlostavlja

vlastito dijete ili supružnik. Snaga svih ovih efekata uglavnom je niža do umjerenosti, ali je njihova konzistentnost vrlo visoka – u 94% slučajeva opaženi efekti reprezentovali su neželjena ponašanja ili iskustva. U novijim pregledima literature, Gershoff (2010, 2013) zaključuje da nalazi ne pokazuju da je fizičko kažnjavanje ista efikasnije u postizanju kratkoročne ili dugoročne poslušnosti djece u odnosu na druge disciplinske postupke, da nije prediktivno za bilo kakve pozitivne ishode, ali jeste za široki spektar negativnih ishoda, zbog čega potencijalni rizici koji se vezuju za fizičko kažnjavanje djece „uveliko nadjačavaju bilo kakve kratkotrajne dobiti“ (Gershoff, 2010, p. 56). Slično, Durrant i Ensom (2012), na osnovu pregleda literature objavljene u rasponu od 20 godina, dolaze do zaključaka da fizičko kažnjavanje djece ima nisku efikasnost, uz brojne potencijalne neželjene efekte, dok se programi promocije nenasilnih vaspitno-disciplinskih metoda čine vrlo obećavajućim, zbog čega roditelje treba aktivno ohrabrivati da usvoje alternativne, pozitivne i nenasilne pristupe disciplini.

Međutim, nisu svi autori ovog mišljenja. Još su Baumrind i saradnici (2002), komentarišući nalaze meta-analize E. Gershoff (2002a), iznijeli stav da se iz prezentovanih nalaza ne može opravdati tvrdnja o nužnoj štetnosti fizičkog kažnjavanja djece. Paolucci i Violato (2004) u svojoj meta-analizi, baziranoj na 70 istraživanja, dobijaju povezanost fizičkog kažnjavanja djece s negativnim bihevioralnim (npr. agresivno ponašanje) i emocionalnim (npr. depresivnost) ishodima, ali su veličine ovih efekata bile manje nego u meta-analizi koju je sprovedla Gershoff (2002a). Dodatno, Paolucci i Violato (2004) su zabilježili marginalnu povezanost fizičkog kažnjavanja djece i negativnih kognitivnih ishoda (npr. usporen intelektualni razvoj). Niske veličine efekata navele su ih na zaključak da fizičko kažnjavanje djece „izgleda ne predstavlja ozbiljan emocionalni, kognitivni ili bihevioralni problem za značajan dio ljudi koji su mu izloženi“ (p. 215). Larzelere i Kuhn (2005), na osnovu meta-analize zasnovane na 26 istraživanja, pronalaze da je povremeno situaciono fizičko kažnjavanje efikasnije od 10 od 13 drugih disciplinskih postupaka, kada je riječ o postizanju kratkotrajne dječije poslušnosti ili redukciji antisocijalnog ponašanja, dok je samo izrazita ili predominantna upotreba fizičke kazne povezana s negativnim ishodima. Noviji nalazi, međutim, dovode u pitanje čak i kratkotrajnu efikasnost fizičkog kažnjavanja (npr., Gershoff, 2013; Holden et al., 2014; Straus et al., 2013). Tako su, na primjer, Holden i saradnici (2014) utvrdili da su djeca, nakon čina kažnjavanja, u 76% slučajeva, ponovo vršila neželjeno ponašanje u narednih desetak minuta. Osim toga, nalazi Holdena i saradnika (2014) pokazuju da fizičko kažnjavanje nije, čak ni u prosjeku, disciplinska mjera koja se koristi „razborito“ ili kao „posljednja opcija“, već je riječ o preferiranoj opciji, a da je impulsivnost u primjeni prije norma nego izuzetak. Naime, prosječno vrijeme koje je proteklo između djetetove aktivnosti koju majka nije odobravala i čina fizičkog kažnjavanja bilo oko 30 sekundi, bez ikakvog pregovaranja (ili vremena za pregovaranje) i tipično samo uz jednu prethodnu alternativnu disciplinsku mjeru – majčinu verbalnu zabranu („Prekini!“).

Noviju meta-analizu na temu fizičkog kažnjavanja djece sproveo je Ferguson (2013), fokusirajući se na istraživanja (njih ukupno 45) koja su se bavila dugoročnim efektima (tzv. longitudinalne studije). Ferguson (2013) pravi radnu terminološku distinkciju između „udaranja po turu“ (eng. spanking) i „tjelesnog kažnjavanja“ (eng. corporal punishment), pri čemu, ovo potonje može uključivati udaranje po licu ili udaranje objektima i sl. Utvrdio je da postoje statistički značajne korelacije udaranja po turu i tjelesnog kažnjavanja, s jedne strane, s negativnim dugoročnim ishodima na ponašanje, emocionalnim poteškoćama i nižim kognitivnim performansama, s druge strane. Pri tome, korelacije su nešto više u slučaju tjelesne kazne, ali su sve, generalno, niskog intenziteta i umanjuju se na vrlo niski intenzitet (iako ostaju statistički značajne) kada se primijene rigorozniji oblici statističke kontrole (tj. kada se u obzir uzmu dodatne varijable, poput uzrasta djece, dužine trajanja istraživanja i sl.). Vjerovatno najvažnija razlika u nalazima između meta-analiza Paolucci i Violato (2004) i Ferguson (2013) jeste ona u pogledu veze fizičkog kažnjavanja s umanjenim kognitivnim postignućem, koja je robusnija u Fergusonovom (2013) slučaju. Razlog za ovo jeste taj što Fergusonova (2013) analiza uključuje i neka ključna istraživanja na ovu temu, koja su sprovedena u međuvremenu (npr., Straus & Paschall, 2009), a koja su osnažila nalaze o povezanosti fizičkog kažnjavanja i nižeg intelektualnog postignuća djece. Ferguson (2013) zaključuje da je fizičko kažnjavanje djece (udaranje po turu i tjelesna kazna) marginalno do nisko, ali generalno statistički značajno povezano s dugoročnim negativnim ishodima, ali da bi istraživači trebali da zauzmu nešto konzervativniji stav kada se obraćaju javnosti u vezi s efektima fizičkog kažnjavanja djece i ne vrše prenamaglašene generalizacije o potencijalnim negativnim ishodima. Istovremeno, naglašava da ovo ne znači da akademska javnost treba da zagovara fizičko kažnjavanje, jer postoje argumenti koji ukazuju na to da fizičko kažnjavanje ne dovodi do nikakvih očitih benefita i da ga je lako zamijeniti drugim disciplinskim tehnikama.

Nedavno objavljenja meta-analiza Gershoff i Grogan-Kaylor (2016), koja ažurira nalaze prikazane u Gershoff (2002a), pojačava zaključak da fizičko kažnjavanje djece nije u bilo kakvoj stabilnoj vezi s pozitivnim ishodima, ali da je povezano s 13 neželjenih ishoda. Izrazito je važna implikacija da su veličine statističkih efekata, premda niske, bile zapravo slične za fizičko kažnjavanje i fizičko zlostavljanje (dok su fizičko kažnjavanje i fizičko zlostavljanje umjereno snažno povezani). Gershoff i Grogan-Kaylor (2016) pronalaze da su veličine efekata vrlo slične od istraživanja do istraživanja, uz navod da: „Iako su veličine opaženih veza niske, kada se ekstrapoliraju na populaciju u kojoj je 80% djece fizički kažnjavano, takvi mali efekti mogu se prevesti u veliki uticaj na društvo“ (p. 465).

Kao odgovor na kritiku drugih autora, ponajprije Baumrind i saradnika (2002), da fizičko kažnjavanje djece nije moguće osuditi na osnovu trenutnog nivoa empirijskog znanja, Gershoff (2002b) navodi nekoliko važnih poenti. Čak i u slučaju da fizičko kažnjavanje djece nije u vezi s negativnim ishodima, to nije isto što i

konstatacija da je u vezi s pozitivnim ishodima, pošto rezultati istraživanja ukazuju na, u najboljem slučaju, izostanak bilo kakvih pozitivnih efekata, a u najgorem slučaju, na široki spektar potencijalnih negativnih efekata. Upravo zbog mogućih negativnih efekata, teret navođenja činjenica moramo shvatiti vrlo ozbiljno, a fizičko kažnjavanje djece i njegovo propagiranje nije moguće opravdati odsustvom negativnih efekata, već bi za tako nešto morali da postoje eksplicitni i uvjerljivi pozitivni nalazi, što, evidentno, nije slučaj. Situacija je upravo obrnuta – danas znamo dovoljno da konstatujemo da, s empirijske tačke gledišta, ne postoji opravdanje za fizičko kažnjavanje djece pod izgovorom tobožnjih blagotvornih dejstava (Durrant & Ensom, 2012; Gershoff, 2010, 2013).

Fizičko kažnjavanje djece i roditeljska toplina

Postoji pretpostavka da fizičko kažnjavanje djece koje izvršava topao/brižan roditelj češće dovodi do željenih efekata, pri čemu roditeljska toplina amortizuje većinu ili sve moguće negativne efekte (vidjeti npr., Gershoff, 2002a). Noviji nalazi, međutim, u velikoj mjeri demantuju ovu hipotezu. Primjera radi, grupa istraživača (Lansford et al., 2014) ispitala je majke djece uzrasta od sedam do deset godina, iz osam zemalja; utvrdili su da je, uz određena variranja, nivo majčinske topline generalno bio povezan s umanjnjem anksioznosti i agresivnosti kod djece tokom vremena, dok je fizičko kažnjavanje bilo u vezi s njihovim porastom. Međutim, važno je naglasiti da je majčinska toplina mijenjala vezu između fizičkog kažnjavanja i neželjenih ishoda kod djece samo u nekim zemljama i to na način da je zabilježen izrazitiji porast anksioznosti tokom vremena kod djece čije majke su postizale visoke skorove roditeljske topline i koje su češće primjenjivale fizičko kažnjavanje. Lee, Altschul i Gershoff (2013) utvrđuju da povećanje frekvencije fizičkog kažnjavanja na dječijem uzrastu od jedne do tri godine predviđa dječiju agresivnost na uzrastu od tri do pet godina, pri čemu majčinska toplina niti amplifikuje, niti umanjuje ovu vezu, što znači da ona ne štiti djecu od negativnih efekata fizičkog kažnjavanja. Lansford i saradnici (2014), u skladu s nalazima Lee i sar. (2013), zaključuju da bi profesionalci trebali da savjetuju roditelje protiv upotrebe fizičke kazne, čak i u kontekstu u kojem je odnos roditelj-dijete topao, pri čemu roditeljima treba pomoći oko toga da pronađu i usvoje druge, nenasilne vaspitne strategije.

Intergeneracijski krug nasilja i nasilje prema vršnjacima i siblinzima

Iako Paolucci i Violato (2004), ekstrapolirajući nalaze svoje meta-analize, odbacuju pretpostavku da fizičko kažnjavanje povećava rizik da dijete bude fizički agresivno prema vršnjacima, izgleda da za ovaj efekt, ipak, postoje dovoljno snažne potvrde. Gershoff (2002a) sugerije da fizičko kažnjavanje vjerovatno ne podstiče moralnu

internalizaciju, „pošto ne poučava djecu razlozima za ispravno ponašanje, ne podrazumijeva komuniciranje efekata dječijeg ponašanja na druge i vjerovatno poučava djecu o poželjnosti toga da ne budu uhvaćena“ (p. 541). Sve što fizičko kažnjavanje djece postiže jeste da legitimizuje agresiju i nasilje i šalje poruku da je opravdano udariti nekoga ko se ne ponaša u skladu s našim željama (Gershoff, 2002a), tj. pokazuje da je udaranje prihvatljiv vid rješavanja konflikata (Simons & Wurtele, 2010). Djeca imaju tendenciju da procjenjuju razgovor/rezonovanje kao najpošteniju, a fizičku kaznu kao najmanje pošteni disciplinsku strategiju, ali djeca koja su sama češće bila izložena fizičkom kažnjavanju, u odnosu na djecu koja su mu bila rjeđe izložena, pokazuju veću tendenciju ka tome da procjenjuju fizičku kaznu kao najbolji od svih drugih disciplinskih postupaka (Vittrup & Holden, 2010). Direktnije, nalazi pokazuju da roditelji koji su bili češće fizički kažnjavani tokom djetinjstva češće procjenjuju ovu strategiju kao prihvatljivu i češće fizički kažnjavaju svoju djecu, koja onda i sama češće zagovaraju fizičko kažnjavanje i preferiraju agresivne strategije rješavanja problema u odnosu s vršnjacima i braćom i sestrama (Simons & Wurtele, 2010).

Veća šansa roditelja koji su bili fizički kažnjavani ka tome da fizički kažnjavaju vlastitu djecu čini tendenciju ka intergeneracijskoj transmisiji nasilja u bliskim interpersonalnim relacijama vrlo očiglednom (Gershoff, 2002a). Pri tome, postoje naznake da će majke koje su bile fizički kažnjavane kao djeca češće ovo da reprodukuju na svoju djecu, u odnosu na očeve koji su bili fizički kažnjavani kao djeca (Cooksey, Vespa, & Keck, 2009). Majke su, generalno, pod povećanim rizikom da fizički kažnjavaju svoju djecu ako su bile žrtve fizičkog nasilja, bilo od strane vlastitih roditelja, trenutnog partnera ili nekog drugog (Gage & Silvestre, 2010), te ako odobravaju manje alternativa fizičkom kažnjavanju (Combs-Orme & Cain, 2008), tj. ako vjeruju u nužnost fizičkog kažnjavanja (UNICEF, 2010).

Uprkos razlikama u veličini efekata između meta-analiza (Gershoff, 2002a; Ferguson, 2013; Paolucci & Violato, 2004) povezanost između fizičkog kažnjavanja i agresivnosti se stabilno bilježi, a neke novije, relativno dobro kontrolisane (premda i dalje korelacione) studije (npr., Lee et al., 2013; Taylor, Manganello, Lee, & Rice, 2010) ukazuju na to da je vjerovatni uzročno-posljedični smjer takav da fizičko kažnjavanje od strane roditelja uzrokuje višu agresivnost kod djece (što ne isključuje mogućnost da viša agresivnost onda indukuje dodatno povećanje fizičkog kažnjavanja).

Nevalidna argumentacija za opravdavanje fizičkog kažnjavanja

Iz dosadašnjeg pregleda jasno je da fizičko kažnjavanje djece sa sobom ne nosi nikakve benefite, ali da podrazumijeva veliki broj potencijalnih negativnih ishoda. Ono što dodatno zabrinjava jeste tendencija ljudi ka tome da pokušaju pravdati čin

fizičkog kažnjavanja putem logički potpuno neprimjerenih argumenata. Nedavna analiza logičke strukture argumenata kojima se „zdravorazumski“ uobičajeno brani praksa fizičkog kažnjavanja, pokazala je da su praktično svi ti navodi zasnovani na logičkim pogreškama (Subotić, Dimitrijević, & Knežević, 2015).¹ Primjera radi, navodi o tome da skoro svi roditelji koriste fizičko kažnjavanje, pa samim tim mora da je ispravno, da ljudi koji nemaju vlastitu djecu ne mogu da razumiju važnost/svrhu fizičkog kažnjavanja (niti bi trebali o tome da raspravljaju), da je neko ispaao ili nije ispaao sjajno zbog toga što ga/je roditelji jesu ili nisu tukli i slični – predstavljaju tipične logičke pogreške (Subotić et al., 2015). Logičke pogreške ne garantuju da je argument nužno netačan, ali prisustvo bilo koje logičke pogreške u argumentaciji nužno narušava validnost te argumentacije i iz nje izvedenog zaključka. Prisustvo logičke pogreške demonstrira da navedeni argument ne dokazuje ili ne potvrđuje ono što iznosilac argumenta želi da demonstrira kao istinito. Taj argument i dalje može biti tačan, ali ne zbog toga što je utemeljen na tačnim premisama i ispravnom silogizmu, već na osnovu prostog slučaja. Stoga, činjenica da je veliki broj argumenata u korist fizičkog kažnjavanja djece zasnovan na logičkim pogreškama, po definiciji umanjuje kredibilitet tih argumenata, čak i ako ih ne demantuje automatski (Subotić et al., 2015).

Treba napomenuti da se u diskursu često pominju scenariji i okolnosti u kojima bi fizičko kažnjavanje djece bilo opravdano, primjereno ili čak preferirano. Primjera radi, Milivojević (2011) piše o tri situacije u kojima je fizičko kažnjavanje opravdano: 1) kada se malo dijete nađe u vanrednim, opasnim situacijama i nije u stanju da razumije moguće posljedice svojih postupaka, 2) kada je dijete agresivno prema drugima (tada mu se fizičkom kaznom pokazuje da i druge boli, čime se pospješuje razvoj empatije), 3) kada dijete ne reaguje na druge kazne. U slučaju ovih situacija, odnosno argumenata, nije problematična njihova logička konzistentnost, već, prije svega, empirijska, tj. činjenična utemeljenost i na temelju ovog ih je vrlo lako demantovati. Dajemo adaptirani prikaz kontra-argumentacije detaljnije opisane u Subotić i sar. (2015).

Kada je riječ o demantu prvog argumenta („vanredne situacije“), odmah je evidentno da ako je riječ o opasnoj situaciji, u kojoj roditelj ima vremena da pritrči do djeteta i da ga fizički kazni, ima vremena i da ga ukloni iz opasnosti, što samo po sebi rješava problem (Molyneux, 2012, 2014). Čin fizičkog kažnjavanja u ovakvim okolnostima ne postiže ništa, osim što predstavlja manifestaciju frustracije roditelja za neadekvatnu prevenciju i zakašnjelu zaštitu djeteta. Pri tome su i prevencija i zaštita, s obzirom na to da je dijete malo i kognitivno i fizički nesposobno da to samo izvrši, u isključivoj odgovornosti roditelja (Molyneux, 2014), posebno imajući u vidu da je

¹ Ovaj članak predstavlja prvi broj periodične edicije „Zaustavimo nasilje nad djecom!“, koja je dio tematskog portala <http://www.zastitimodjecuodnasilja.org>, koji radi pod okriljem UG „Zdravo da ste“. Edicija, kao i sajt u cjelini, imaju za cilj informisanje javnosti i dizanje nivoa svijesti o delikatnim i kontraverznim problemskim pitanjima u vezi s nasiljem nad djecom, kakvo je upravo fizičko kažnjavanje.

većinu opasnih situacija moguće prevenirati uz adekvatnu pripremu i promišljanje (Molyneux, 2014). Ako bi se na ovo uzvratilo kontraargumentom da činom fizičkog kažnjavanja dijete učimo da ne ponovi ponašanje koje ga je dovelo u opasnu situaciju, to opet predstavlja prebacivanje na dijete odgovornosti koja je roditeljska. Povrh toga, fizičko kažnjavanje nije ni empirijski efikasno sredstvo za sticanje uvida i prevenciju ponavljanja neželjenog ponašanja (Gershoff, 2013; Holden et al., 2014; Straus et al., 2013). Ako dijete nema kognitivni kapacitet za sticanje uvida u opasnost situacije bez/prije fizičkog kažnjavanja, neće ga imati ni (neposredno) nakon fizičkog kažnjavanja. Osim toga, postoje indicije da je šansa za sticanje uvida dodatno umanjena u prisustvu fizičkog kažnjavanja, zbog mogućih akutnih kognitivnih deficita koji proizlaze iz same distresnosti čina fizičkog kažnjavanja (Straus et al., 2013). Treba naglasiti i da, kako nalazi Holdena i saradnika (2014) pokazuju, fizičko kažnjavanje u praksi i nije nešto što se rezerviše za vanredne situacije, već se uobičajeno koristi kao podrazumijevana/preferirana opcija, a osigurati da roditelji za njim posežu samo i isključivo u vanrednim situacijama (čak kada bi fizičko kažnjavanje u njima i bilo efikasno), praktično je nemoguće (Gershoff, 2002b).

Demant drugog argumenta („agresija kao kazna za agresiju, u svrhu razvoja empatije“) svodi se na uvažavanje empirijskih nalaza koji ubjedljivo i jednoznačno ukazuju na to da je ovo shvatanje empirijski pogrešno, te da je upravo obrnuto tačno – fizičko kažnjavanje konzistentno predviđa višu, a ne nižu agresivnost (Gershoff, 2002a; Ferguson, 2013; Lee et al., 2013; Paolucci & Violato, 2004; Taylor et al., 2010) i u vezi je s nižom, a ne višom moralnom internalizacijom (Gershoff, 2002a). Slično, treći navod („fizička kazna radi kada sve drugo zakaže“) demantuju akumulisane činjenice koje ukazuju na empirijski očiglednu neefikasnost fizičkog kažnjavanja (npr., Gershoff, 2013; Holden et al., 2014; Straus et al., 2013).

Fizičko kažnjavanje djece kao nemoralan čin

Naročito važan razlog zašto je neopravdano fizički kažnjavati djecu nema nikakve veze s efikasnošću ili izostankom efikasnosti, kao ni sa štetnošću ili njenim izostankom, već se svodi na očiglednu nemoralnost ovog čina. Fizičko kažnjavanje djece predstavlja kršenje principa neagresivnosti i ne postoje nikakvi logički izuzeci kojima se ono može moralno opravdati (Molyneux, 2012). Na civilizacijskom nivou, trebali bismo da se zapitamo zašto još uvijek smatramo da je razumno i opravdano udarati djecu koja nemaju kapacitet da se brane, dok, s druge strane, uvažavamo da je neetično udarati druge odrasle osobe, zatvorenike, čak i životinje (Gershoff, 2002b). Uviđamo da nije primjereno kazniti staru osobu s demencijom koja se nehотиčno dovede u opasnost (npr. izađe na ulicu); zašto bismo onda smatrali da je primjereno fizički kazniti dijete, ako uradi istu stvar (Molyneux, 2012)? Koristeći eufemizirane sintagme i izraze kao što su „fizička kazna“, „tjelesna kazna“, „čvrsta ruka“, „dobiti po turu“, „spenking“ i slično, prikrivamo činjenicu da se, u konačnici,

sve to zapravo svodi na udaranje (Gershoff, 2013) – i to udaranje onih koji nemaju pravo glasa i ne mogu da se brane.

Zaključak

Kao što je u ovom pregledu prikazano, literatura konzistentno pokazuje da je fizičko kažnjavanje djece povezano s kratkoročnim i dugoročnim negativnim ishodima, čak i ako ti efekti nisu nužno visokog intenziteta. Fizičko kažnjavanje možda nije pretjerano štetno za mnogu djecu, ali sasvim sigurno nije ni korisno. Ono ne vodi u bilo kakve željene efekte, ne čini djecu poslušnijom ili empatičnijom, ali može da postigne obrnute efekte, da poveća agresivnost, umanja moralnu internalizaciju ili da naruši kvalitet odnosa roditelja i djece. Povrh toga, praktično svi argumenti i uobičajena opravdanja fizičkog kažnjavanja djece predstavljaju činjenično neutemeljene, a nerijetko i logički pogrešne navode. Nažalost, fizičko kažnjavanje djece duboko je ukorijenjeno u kulturološko tkivo društva i da bi se suzbilo, biće potrebno mnogo edukativnog rada, truda i strpljenja. Međutim, ovo je važan cilj, jer ako želimo da redukujemo nasilje nad djecom, moramo se uhvatiti u koštac sa svim njegovim modalitetima, uključujući i one koji nerijetko „prolete ispod radara“, kao što je to slučaj s fizičkim kažnjavanjem.

Redukcija ili eliminacija fizičkog kažnjavanja djece nije magični štapić kojim se mogu riješiti svi civilizacijski problemi u vezi s nasiljem. Kao nužan, ali nedovoljan korak ka tome, trebalo bi iskorijeniti sve vidove nasilja nad djecom, ne samo fizičko kažnjavanje. Međutim, umanjeno fizičko kažnjavanje djece jeste nešto čime se svijet može učiniti mnogo boljim mjestom. Fizičko kažnjavanje djece predstavlja modalitet nasilja koje je potpuno pod našom kontrolom i može se redukovati bez ikakvih dodatnih troškova. Prvi korak ka tome je da stvari nazovemo pravim imenom i uvažimo da je fizičko kažnjavanje djece samo još jedan vid nasilja, uprkos tome što ga roditelji često primjenjuju misleći da rade u najboljem interesu svog djeteta. Nasilje je nasilje.

Literatura

- Amado, B. G., Arce, R., & Herraiz, A. (2015). Psychological injury in victims of child sexual abuse: A meta-analytic review. *Psychosocial Intervention*, 24(1), 49-62.
- Bajramović, M., & Stančić, S. (2014). *Zaštita djece od seksualnog nasilja i iskorištavanja*. Banja Luka, BiH: Zdravo da ste. Preuzeto s <http://goo.gl/dP3eJv>
- Baumrind, D., Larzelere, R., & Cowan, P. (2002). Ordinary physical punishment: Is it harmful? Comment on Gershoff (2002). *Psychological Bulletin*, 128(4), 580-589.
- Benuto, L. T., & O'Donohue, W. (2015). Treatment of the sexually abused child: review and synthesis of recent meta-analyses. *Children and Youth Services Review*, 56, 52-60.

- Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2014, January). *Child Maltreatment: Consequences* [Fact sheet]. Retrieved from <http://goo.gl/Xbf5zj>
- Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. (2016, April). About adverse childhood experiences [Fact sheet]. Retrieved from <https://goo.gl/91A3s8>
- Child Welfare Information Gateway. (2013). *Long-term consequences of child abuse and neglect*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.
- Combs-Orme, T., & Cain, D. S. (2008). Predictors of mothers' use of spanking with their infants. *Child Abuse & Neglect*, 32(6), 649-657.
- Cooksey, E., Vespa, J., & Keck, C. (2009, August). What my mother did: Do maternal parenting practices influence those of the next generation? Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, San Francisco, SF. Retrieved from <http://goo.gl/d5jqBA>
- Durrant, J., & Ensom, R. (2012). Physical punishment of children: Lessons from 20 years of research. *Canadian Medical Association Journal*, 184(12), 1373-1377.
- Ferguson, C. J. (2013). Spanking, corporal punishment and negative long-term outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies. *Clinical Psychology Review*, 33(1), 196-208.
- Gage, A. J., & Silvestre, E. A. (2010). Maternal violence, victimization, and child physical punishment in Peru. *Child Abuse & Neglect*, 34(7), 523-533.
- Gershoff, E. (2002b). Corporal punishment, physical abuse, and the burden of proof: Reply to Baumrind, Larzelere, and Cowan (2002), Holden (2002), and Parke (2002). *Psychological Bulletin*, 128(4), 602-611.
- Gershoff, E. T. (2002a). Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128(4), 539-579.
- Gershoff, E. T. (2010). More harm than good: A summary of scientific research on the intended and unintended effects of corporal punishment on children. *Law and Contemporary Problems*, 73, 31-56.
- Gershoff, E. T. (2013). Spanking and child development: We know enough now to stop hitting our children. *Child Development Perspectives*, 7(3), 133-137.
- Gershoff, E. T., & Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology*, 30(4), 453-469.
- Holden, G. W., Williamson, P. A., & Holland, G. O. (2014). Eavesdropping on the family: A pilot investigation of corporal punishment in the home. *Journal of Family Psychology*, 28(3), 401-406.

- Johnson, R. J., Ross, M. W., Taylor, W. C., Williams, M. L., Carvajal, R. I., & Peters, R. J. (2006). Prevalence of childhood sexual abuse among incarcerated males in county jail. *Child Abuse & Neglect*, 30(1), 75-86.
- Lansford, J. E., Alampay, L. P., Al-Hassan, S., Bacchini, D., Bombi, A. S., Bornstein, M. H., ... & Oburu, P. (2010). Corporal punishment of children in nine countries as a function of child gender and parent gender. *International Journal of Pediatrics*, 2010, 1-12.
- Lansford, J. E., Sharma, C., Malone, P. S., Woodlief, D., Dodge, K. A., Oburu, P., ... & Tirado, L. M. U. (2014). Corporal punishment, maternal warmth, and child adjustment: A longitudinal study in eight countries. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 43(4), 670-685.4
- Larzelere, R. E., & Kuhn, B. R. (2005). Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 8(1), 1-37.
- Lee, S. J., Altschul, I., & Gershoff, E. T. (2013). Does warmth moderate longitudinal associations between maternal spanking and child aggression in early childhood? *Developmental Psychology*, 49(11), 2017-2028.
- LeSure-Lester, G. E. (2000). Relation between empathy and aggression and behavior compliance among abused group home youth. *Child Psychiatry and Human Development*, 31(2), 153-161.
- Lewis, T., McElroy, E., Harlaar, N., & Runyan, D. (2016). Does the impact of child sexual abuse differ from maltreated but non-sexually abused children? A prospective examination of the impact of child sexual abuse on internalizing and externalizing behavior problems. *Child Abuse & Neglect*, 51, 31-40.
- Marijana Žiravac Mladenović. (2010). Studija: Cost-benefit analiza Programa borbe protiv vršnjačkog nasilja. Banja Luka, BiH: Zdravo da ste. Preuzeto s <http://goo.gl/jtMxO3>
- Maxfield, M. G., & Widom, C. S. (2001). An update on the cycle of violence. Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Justice. Retrieved from <https://goo.gl/GZLA3L>
- Milivojević, Z. (2011, September 10). Telesno kažnjavanje dece – da, ali razumno [Blog post]. Preuzeto s <http://goo.gl/pc9aHI>
- Molyneux, S. [Stefan Molyneux]. (2012, August 10). Spanking, aggression and ethics [Video file]. Retrieved from <https://youtu.be/es2d2c-YXeY>
- Molyneux, S. [Stefan Molyneux]. (2014, September 16). Your tombstone – If you do not change... [Video file]. Retrieved from <http://youtu.be/jtqbHL-y83I>

- Paolucci, E. O., & Violato, C. (2004). A meta-analysis of the published research on the affective, cognitive, and behavioral effects of corporal punishment. *The Journal of Psychology*, 138(3), 197-222.
- Simons, D. A., & Wurtele, S. K. (2010). Relationships between parents' use of corporal punishment and their children's endorsement of spanking and hitting other children. *Child Abuse & Neglect*, 34(9), 639-646.
- Stančić, S. (2005). Porodica i problemi sa kojima se djeca susreću u svojim porodicama. U J. Savić, S. Dimitrijević, N. Uletilović, S. Stančić, & A. Štrbac (Ur.), *Djeca o sebi – istraživanje o položaju djece u porodici, školi i okruženju* (pp. 16-26). Banja Luka, BiH: Art print i NVO "Zdravo da ste". Preuzeto s <http://goo.gl/TCmr6R>
- Straus, M. A., & Paschall, M. J. (2009). Corporal punishment by mothers and development of children's cognitive ability: A longitudinal study of two nationally representative age cohorts. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 18(5), 459-483.
- Straus, M. A., & Stewart, J. H. (1999). Corporal punishment by American parents: National data on prevalence, chronicity, severity, and duration, in relation to child and family characteristics. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2(2), 55-70.
- Straus, M. A., Douglas, E. M., & Medeiros, R. A. (2013). *The primordial violence: Spanking children, psychological development, violence, and crime*. New York, NY: Routledge.
- Subotić, S., Dimitrijević, S., & Knežević, I. (2015). Fizičko kažnjavanje djece: nevalidna argumentacija. *Zaustavimo nasilje nad djecom!*, 2015-1, 1-21. Preuzeto s <http://goo.gl/ZPjV7e>
- Taylor, C. A., Manganello, J. A., Lee, S. J., & Rice, J. C. (2010). Mothers' spanking of 3-year-old children and subsequent risk of children's aggressive behavior. *Pediatrics*, 125(5), e1057-e1065.
- UNICEF. (2010). *Disciplinary practices at home: Evidence from a range of low- and middle- income countries*. New York, NY: UNICEF. Retrieved from <http://goo.gl/yHN7BS>
- Vittrup, B., & Holden, G. W. (2010). Children's assessments of corporal punishment and other disciplinary practices: The role of age, race, SES, and exposure to spanking. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(3), 211-220.
- Zdravo da ste, & Naša djeca. (2006). *Izvještaj NVO i djece o stanju prava djeteta u BiH u 2006. godini*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/E18jG5>

- Zdravo da ste, & Naša djeca. (2007). *Izveštaj NVO i djece o stanju prava djeteta u BiH u 2007. godini*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/YtkMpR>
- Zdravo da ste, & Naša djeca. (2008). *Izveštaj NVO i djece o stanju prava djeteta u BiH u 2008. godini*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/JQx7kZ>
- Zdravo da ste, & Naša djeca. (2012). *Izveštaj NVO i djece o stanju prava djeteta u BiH za period 2009-2011. godina*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/zlCn63>
- Zdravo da ste. (2005). *Djeca o sebi. Istraživanje o položaju djece u porodici, školi i okruženju*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/aPndlP>
- Zdravo da ste. (2009). *Djeca o sebi – drugi izvještaj o stanju prava djeteta u Republici Srpskoj*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/7FqQ1E>
- Zdravo da ste. (2010). *Alternativni izvještaj za fakultativni protokol uz CRC, o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/x6JOLU>
- Zdravo da ste. (2012). *Monitoring prava djeteta na lokalnom nivou*. Banja Luka, BiH: Autor. Preuzeto s <http://goo.gl/Zy8XP2>
- Zečević, I. (2010). *Priručnik – Program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*. Banja Luka, BiH: Zdravo da ste. Preuzeto s <http://goo.gl/ojYbg6>

CORPORAL PUNISHMENT IS NOT THE ANSWER

Siniša Subotić

Strahinja Dimitrijević

Ivan Knežević

Abstract

Corporal punishment is widely spread and a culturally rooted way of disciplining children. Although there is a debate in academic community regarding the possible damages and validity of this practice, today we know enough facts to conclude that corporal punishment of children is simply another form of violence against children and that there are no arguments, empirical or logical, to justify its use. In accordance with that, professionals should advise parents not to use corporal punishment and help them to find and adopt nonviolent educational strategies. Furthermore, society should reach a consensus on zero tolerance for this form of violence. This should be done in order to stop the intergenerational circle of violence, which is a prerequisite for reducing other forms of violence against children.

Key words: corporal punishment of children, violence against children, intergenerational cycle of violence

CIP - Каталогизacija u publikaciji
Narodna i univerzitetska biblioteka
Republike Srpske, Baňa Luka

159.9:364.4-053.2

OTBOPEHO polje razvoja

Otvoreno polje razvoja : Psihosocijalni rad sa djecom i mladima /
[urednik Strahinja Dimitrijević]. - Banja Luka : Zdravo da ste, 2016
(Banja Luka : Atlantik bb). - 103 str. ; 25 cm + 1 elektronski optički disk
(CD-ROM)

"Monografija je pripremljena povodom obilježavanja 20 godina rada
"Zdravo da ste" --> prelim str. - Knjiga sadrži i CD. - Tiraž 300. -
Napomene uz tekst. - Bibliografija uz pojedine radove. - Registar. -
Abstracts.

-- Zdravo da ste [elektronski izvor] / Vesna Ognjenović. - 1 elektronski
optički disk (CD-ROM) ; 12 cm

ISBN 978-99976-603-3-6

COBISS.RS-ID 5997336

UG „Zdravo da ste“ nastalo je kao odgovor na mnogobrojne potrebe izbjeglih i raseljenih lica sa prostora bivše Jugoslavije, ali je nastavila da djeluje sve protekle godine, s tim da se sadržaj aktivnosti mijenjao i prilagođavao u skladu sa društvenim promjenama i potrebama korisnika: odraslih, djece i mladih. Značaj psihosocijalne pomoći i podrške je nemjerljiv, posebno u teškim vremenima. Većina tekstova u monografiji prožeta je konkretnim primjerima koji vjerno oslikavaju aktivnosti u pojedinim periodima. Kroz radove u monografiji prepoznatljiva je osjetljivost, prepoznavanje potreba korisnika i, u skladu s njima, uvođenje novih programa i sadržaja.

Dr Nada Vaselić

Ova knjiga nije objektivni, historiografski prikaz svega što se dešavalo. Ona takođe nije prostor za definisanje konceptualnog okvira i delokruga jedne organizacije, kao što nije ni zbirka sećanja jednog kolektiva na protekli period života. Ona sadrži sve ove elemente i predstavlja dokument o vremenu u kojem su ljudi tragali za svojim odgovorom na pitanje kako nastaviti život u uslovima velike intruzije razornih historijskih prilika. Saradnici “Zdravo da ste” pokušali su da brane prostor za opstanak i razvoj društva i pojedinca, zasnivajući svoj rad na uverenju da je život polje stvaranja, a da je stvaranje odlika koja pripada svakom ljudskom biću.

Dr Darinka Anđelković

Kroz čitavu monografiju provejavaju napori autora da svoja razmatranja i eksplikacije što više utemelje na naučnim konceptima. To je bio vrlo vrijedan napor i izuzetno težak posao, s obzirom na to da u tom pogledu postoje brojna neslaganja i nedorečenosti. Cijenim zbog toga da je napor što ga je u tom smjeru učinila grupa autora bio seriozan i savjestan, a u velikom dijelu i uspješan. Drugim riječima, zahvaljujući tim naporima i aplikaciji naučnih postulata i kategorija dobivena je značajna studija u području humanog socijalnog života kojim se bavi “Zdravo da ste”.

Dr Branko Milosavljević